

ĮTĖVIŲ IR GLOBĖJŲ SAVIGALBOS GRUPĖS – ŠEIMŲ STIPRINIMO IR ĮGALINIMO INSTRUMENTAI

LIJANA GVALDAITĖ

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Įtėvių ir globėjų savivalbos grupės yra savanoriškai susibūrusių asmenų dariniai. Straipsnyje aptariama, kaip savivalbos grupės gali tapti svarbiais socialiniais ištekliais vaiko globos deinstitutionalizacijos procese – šeimas stiprinančiais ir įgalinančiais instrumentais, daugeliu atvejų užtikrinančiais ir sklandesnę vaiko globos šeimoje ir įvaikinimo procesą. Įtėvių ir globėjų savivalba kuria ir naują socialinės kultūros, paremtos solidarumu ir dosnumu, pasitikėjimu, paradigmą.

Reikšminiai žodžiai: savivalbos grupės, įvaikinimas, vaiko globa, įgalinimas, socialinis kapitalas.

ĮVADAS

Nors savivalbos¹ grupės (angl. *self-help groups*) Vakaruose gana išplitęs ir suformavęs savitą kultūrą fenomenas, Lietuvoje šios grupės vis dar yra naujovė. Šiandieną tai yra gana naujas metodas socialinės paramos sistemoje, tokios grupės nėra išplitusios ir žinomos visuomenėje, mokslininkų mažai tyrinėjamos. Manytina, kad tam įtakos turėjo daugiariopi veiksniai: tai ir socialinės, ekonominės sąlygos, tam tikra visuomenės sankloda, bendrojo mentaliteto, pilietiškumo tendencijos, kuo remiantis

1 *Savivalbos* sąvoka vartojama atsižvelgus į lietuvių kalbos žodžių darybos taisykles – kalbininkų siūlymu, toks pavadinimas yra taisyklingesnis nei *savipagalbos*, *savitarpio pagalbos*. Gali būti ir *pagalbos sau* variantas.

formavosi ir tebesiformuoja socialinės gerovės sistema, socialinės paramos modeliai.

Kaip ir daugelyje šalių, Lietuvoje daugiausia žinomos ir labiausiai išplitusios anoniminių alkoholikų ir jų artimųjų grupės – jos pradėtos steigti atkūrus Nepriklausomybę. Šiandieną veikia ir kitokio pobūdžio savivalbos grupių, į jas buriasi žmonės pagal panašius išgyvenamus sunkumus ar trukdžius, poreikius – priklausomybių ligomis sergančių artimųjų, įvairių sveikatos sutrikimų turinčių asmenų, neįgaliųjų ir jų artimųjų, grupių, skirtų moterų ir vyrų problemoms, tėvų, išgyvenančių vaikų ugdymo sunkumus, išsiskyrusių asmenų, vaikų susilaukti negalintių porų, globėjų ir tėvių ir daugelis kitų.

Įtėvių ir globėjų savivalbos grupės laikomos tęstinės įtėvių ir globėjų parengimo GIMK („Globėjų, įtėvių mokymai ir konsultavimas“) programos, pradėtos įgyvendinti visoje Lietuvoje nuo 2008 m., dalimi. Daugiausia tokių grupių yra didžiuosiuose miestuose ir regionuose, kuriuose koncentruojasi dauguma šalies globėjų ir įtėvių šeimų, arba tose vietovėse, kuriose specialistai ir šeimos imasi iniciatyvos telktis. Kaune globėjų savivalbos grupės pradėjo veikti dar gerokai prieš diegiant GIMK programą, pradėjus aktyviai plėtoti globą šeimoje Vaikų gerovės centre „Pastogė“. Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose įtėvių ir globėjų mokymus vedančių pavienių specialistų iniciatyva taip pat buvo tokių grupių.

Kaip patvirtina tyrimai, praktikų ir mokslininkų išvalgos, savivalbos grupės gali būti veiksminga pagalba įtėvių ir globėjų šeimoms. Vaikui atėjus į šeimą, ne visada įtėvių ir globėjų artimieji, neturintys vaiko globos ir įvaikinimo patirties, gali padėti šeimai – iki galo suprasti pagalbos poreikius ir tinkamai į juos atsakyti. O bendravimas su panašią patirtį išgyvenančiais asmenimis globėjams ir įtėviams suteikia išskirtines ugdymosi galimybes, tampa papildomais ištekliais. Kita vertus, savivalbos grupės nepakeičia specialistų pagalbos, kuri gali būti reikalinga šeimai, ar kitų šeimai reikalingų pagalbos formų. Tačiau šeimos, dalyvaudamos savivalbos grupėse, gali išgryninti ir realius savo poreikius, reikalui esant, ieškoti tinkamiausios pagalbos.

Nors asmenys, baigę privalomąją pasirengimo įvaikinti ir / ar globoti programą ir priėmę vaikus į šeimą, skatinami prisijungti prie veikiančių grupių, jose dalyvauja santykinai mažas įtėvių ir globėjų skaičius. Dalyvavimas grupėse yra savanoriškas, tad paprastai žmonės į jas buriasi apsisprendę, motyvuoti. Tikėtina, kad vykstant vaikų globos deinstitutionalizacijos procesui ir skatinant vaiko globą šeimoje bei įvaikinimą, šeimų savivalba bus vis labiau plėtojama ir šių grupių veikla bus labiau palaikoma ir valstybės socialinės paramos lygmeniu.

Savigalbos grupės yra reikšmingas metodas socialinio darbo teorijos ir praktikos laukui, taip pat ir psichologijos, pedagogikos, sveikatos priežiūros sritims, tačiau Lietuvoje tyrimų ir publikacijų savivalbos tematika randama nedaug. Paminėtina keletas mokslinių straipsnių (Stankūnaitė ir Vyšniauskytė, 2018; Laukienė, Sargautytė ir Gvaldaitė, 2010); metodinių priemonių (Muceniekas, 2003, 2007; Gvaldaitė, Atas ir Giknienė, 2017). Atsižvelgus į tai, šiandieną aktualu nagrinėti grupių ypatumus, jose dalyvaujančiųjų patirtis, siekiant įvertinti šių grupių naudą ir indėlį, taip pat didesnio pažinimo ir prieinamumo sumetimais.

Straipsnio tikslas – aptarti įtėvių ir globėjų savivalbos grupių kaip šeimų stiprinimo ir įgalinimo ypatumus teoriniu-metodologiniu ir empiriniu aspektais.

SAVIGALBOS SAMPRATA IR METODOLOGINIAI ASPEKTAI

Savigalbos grupių samprata ir ypatumai įvairiais rakursais jau keletą dešimtmečių aptariami mokslinėje literatūroje.

Nors vieningo apibrėžimo nerasime, apibendrintai galima sakyti, kad tai yra grupės, kuriose *įgyvendinamas dalyvių savitarpio pagalbos principas, taikant dalijimosi patirtimi metodą ir taip suteikiant pagalbą panašioje situacijoje atsidūrusiam arba panašias problemas išgyvenančiam asmeniui. Svarbu tai, kad grupės dalyvius vienija panašūs poreikiai, problemos, interesai* (Katz ir Bender, 1976; Silverman, 1989; Folgheraiter, 2004, 2009; Folgheraiter ir Pasini, 2009; Drumm, 2006; Steinberg, 2010; Hyde, 2013; Raineri,

2017; Corradini, 2018; Gvaldaitė, Atas ir Giknienė, 2017; Stankūnaitė, Vyšniauskytė-Rimkienė, 2018, ir kt.).

Diskusijose apie savivalbos grupių ypatumus keliamas klausimas apie tai, kad ir kitoms, ne savivalbos, grupėms būdingas dalijimosi patirtimi būdas arba abipusė, savitarpio parama, tad pravartu paminėti dar keletą metodinių aspektų, būdingų savivalbos grupėms. Vienas iš jų – šios grupės toleruoja dalyvių kaitą, nėra apibrėžtos laike, jos yra ilgalaikės – veikia tol, kol yra poreikis, tad gali būti, kad žmonės lanko grupes keletą metų, kai kas nustoja lankyti ir vėl gali sugrįžti. Kitas paminėtinas aspektas yra tai, kad grupes koordinuojantys asmenys yra vadinamojoje paritetinėje pozicijoje su visais dalyviais – visų pirma jie gali būti ne specialistai, o panašias problemas, situacijas išgyvenantys asmenys. O jei tai yra specialistai kaip įtėvių ir globėjų atveju jų vaidmuo yra santūrus, jie yra grupės procesų skatintojai, koordinatoriai, moderatoriai. Paminėtina ir tai, kad grupės gali tapti erdve kurti dalyvių bendrystės ryšius, bendruomeniškumą. Savivalbos grupė keičia tradicinį darbo su klientu (klientais) pobūdį – klientas labiau įtraukiamas į procesą, suaktyvinamas, skatinama dalyvių atsakomybė.

Literatūroje pažymima, kad savivalbos grupėse gaunama nauda dalyviams gali būti tam tikrais atžvilgiais pranašesnė už profesionalų pagalbą dėl tokių ypatumų: grupėse ugdomas dalyvių sąmoningumas, skatinamas jų įsitraukimas į grupės procesus ir atsakomybė, dalyviai gali išgyventi stipresnį pagalbos pojūtį, tobulinti bendravimo įgūdžius, reflektuoti asmeninę patirtį, grupės užtikrina didesnę tęstinumo tikimybę nei profesionalios pagalbos atvejais, kur pagalbos trukmė gali būti apibrėžta laike (Mattioli, 2007). Greičiausiai nėra tikslinga lyginti profesionalų ir savivalbos grupės teikiamos pagalbos. Jų pobūdis skiriasi, jie atsako ir į skirtingus pagalbos reikalingų asmenų poreikius.

O lyginant savivalbos grupes su kitokio pobūdžio grupėmis, savivalbos grupės taisyklės, reikalavimai, vykstanti dinamika gali būti panašūs į paramos, psichoterapijos ar mokomųjų grupių. Kita vertus, savivalbos dėka kuriama nauja pagalbos paradigma, kurioje dėmesys kreipiamas ne į problemas (trukdį, patologiją) ir jų sprendimą, bet į gebėjimų ugdymą, naujų solidarumo ryšių ir naujo gyvenimo stiliaus formavimą (Gvaldaitė

ir kt., 2017). Kaip atskleidžia tarptautinė ir Lietuvos praktika, grupės gali orientuotis į socialinį veiksma – pokyčius aplinkoje, visuomenėje, socialinėje politikoje.

TYRIMO METODIKA

Globėjų savigalbos grupių ypatumams nagrinėti buvo atlikti 22 naratyviniai interviu: 14 interviu su grupės dalyviais ir 8 – su vadovais. Iš viso apimta 12 grupių, iš jų 5 yra atskiros tėvų ir globėjų, 7 – mišrios, tęsiant įvadinį GIMK mokymų formatą, kai grupėje kartu yra tėviai ir globėjai. Informantai buvo atrinkti taikant kriterinę atranką, atsižvelgiant į amžiaus, dalyvavimo grupėje ir / ar vadovavimo stažą, lytį, geografinės vietovės, organizacijos tipo (NVO ar savivaldybės įstaigos), taip pat pasiekiamumo kriterijus bei laikantis duomenų prisotinimo principo (atlikta tiek interviu, kiek užteko tyrimo tikslams pasiekti). Papildomai analizuota ir naudota vienos organizacijos rašytinė medžiaga savigalbos tema (dokumentai).

Tyrimo duomenų analizei buvo pasitelkta „Grounded Theory“ (GT) (Corbin, Strauss, 2008) metodologija.

Atvirojo kodavimo būdu išskirta pagrindinė kategorija *Globėjų savigalbos grupės – šeimos stiprinimo ir įgalinimo instrumentai*. Ši kategorija buvo išskleista smulkesnėmis kategorijomis, kurios išryškina savigalbos grupių šeimų stiprinimo ir įgalinimo požymius trijuose lygmenyse: *individualiame* (dalyvius vienija bendra patirtis; *asmeninio augimo apraiškos – ekspertai iš patirties* („experts by experience“)); *šeimos santykių* (požiūrio į globojamą vaiką ir šeimos narius kismas); *bendruomenės – visuomenės* (šeimų socialinis dalyvavimas). Atskirai išskirta kategorija grupės vedančių ir koordinuojančių specialistų atžvilgiu: *specialistų laikysena grupėje – nuo vertintojo prie bendraminčių*.

Kiekviena iš minėtų kategorijų toliau aprašoma straipsnyje (cituojamų informantų vardai pakeisti). Interviu gautos išvalgos lyginamos su įgalinimo samprata santykiškosios sociologijos (*Relational Sociology*) (Donati, 2003, 2007; Rossi, 2003) ir santykiškojo socialinio darbo (*Relational Social Work*) perspektyvoje (Folgheraiter, 2004, 2017; Folgheraiter ir Pasini, 2009).

VIENIJANTIS BENDRYSTĖS JAUSMAS

Informantai interviu metu įvairiais palyginimais apibūdino bendrystės su kitais dalyviais ir jaukumo jausmą, kuris atsiranda dalyvaujant grupės susitikimuose – savivalbos grupę įvardydami įvairiomis metaforomis – kaip bendruomenę, antruosius namus, atokvėpio, atsigavimo, pastiprinimo vietą, užuovėją, „sankryžą“. Vieni informantai pastebėjo, kad bendrystės jausmas atsiranda beveik spontaniškai, nes žmonės dėl išgyvenamos panašios vaiko globos patirties jaučiasi atsidūrę „vienoje valtyje“. Kitiems grupėms dalyviams bendrystės jausmas atsiranda palaipsniui, dėl grupės proceso – bendraujant, dalijantis patirtimi, atsiveriant kitiems.

Kai kurie informantai pažymėjo turintys gana platų artimųjų pagalbos ir palaikymo ratą, su su jais dalijasi savo kaip globėjų ir tėvių patirtimi. Tačiau jei šie žmonės neturi vaiko globos arba įvaikinimo patirties, šeimos nesijaučia iki galo priimamos ir suprastos, net ir pačių artimiausių žmonių. Todėl grupės susitikimuose jie jaučiasi patys savi, patiria didesnę priėmimą ir supratimą nei iš savo aplinkos žmonių.

Grupės vadovas (Linas) perpasakojo vieno dalyvio patirtį:

„Yra daug gerų draugų, kurie pritaria globai, bet kai reikia spręsti realias problemas, žmonės nežino, ką patarti.“

Kitos globėjos (Aistės) žodžiais: *„Aplinkiniai nelabai supranta, apie ką tu čia šneki.“*

Interviu atkleidė, kad savivalbos grupėje ryšiai mezgasi palaipsniui, laikui bėgant žmonės tampa atviresni vieni kitiems, „nusiima kaukes“, taip pat ir artimesni. Galima sakyti, kad taip dalyviai praplečia savo socialinius tinklus, jame įgyja naujų pažįstamų. Kai kuriems savivalbos susitikimų dalyviams grupė yra bene vienintelė vieta, kur jie išgyvena priklausymo kitiems patirtį, nes yra vieni ir vieniši, savo aplinkoje stokoja socialinių ryšių. Ypač tai būdinga globėjams, kurie su globotiniais susiję giminytės ryšiais. Grupėje jiems svarbu, kad gali laisvai pasakoti apie save, išsakyti savo išgyvenimus, pagaliau sutikti panašaus likimo žmonių. Kaip teigė vienas tėvis (Tomas), *„bendrystės jausmas, tai, kad visi panašiai išgyvena, kenčia, padeda daugiau nei konkretūs problemų sprendimų būdai“*.

Kai kuriose mūsų tirtose grupėse dalyviai tarpusavyje bendrauja ir ne grupės susitikimų metu – susitinka išgerti kavos (viena grupė reguliariai susitinka gerti kavos tarp savivalbos susitikimų, tai vadina „tarpiniais susitikimais“; kitoje grupėje einama išgerti kartu kavos po susitikimo), švesti vaikų gimtadienius ar dalyvauti renginiuose, tampa vaikų krikštatėviais. Pasitaiko, kad jie padeda vieni kitiems kasdiniuose reikaluose, iškilus poreikiui (buvo papasakoti keli tokie pagalbos atvejai: pagalba prižiūrint vaikus, kai globėjai buvo atlikta chirurginė intervencija, kitoje grupėje – patarimai ir palydėjimas į socialinę įstaigą sutvarkyti dokumentus ir kt.). Visose grupėse vyksta bendravimas telefonu, „Facebook“ ir naudojant kitas informavimo priemones – kai grupės dalyviai kreipiasi patarimo vieni į kitus ar konkrečios pagalbos, taip pat dalinasi informacija aktualiais klausimais forumuose, grupėse ir kitais būdais. Toks bendravimas vyksta pačių dalyvių iniciatyva, paprastai vadovai jose nedalyvauja, ir tai tik patvirtina, kaip savivalba gali paskatinti kurtis pasitikėjimo ir solidarumo ryšiams. Ilgiau su grupėmis dirbantys vadovai savo praktikoje užfiksavo atvejų, kai žmonės išlaiko tarpusavio ryšius ir nustoję dalyvauti savivalbos susitikimuose.

Taigi išgyvenamą panašią patirtį galima apibūdinti kaip grupės dalyvius „klįjuojantį“ veiksnį, tačiau, kita vertus, tai nereiškia, kad grupėje visada ir vienareikšmiškai vyksta sklandus bendravimas, kad nekyla neigiamų dinamikų ar kad žmonės tampa draugais ir visam laikui arba ilgam išlaiko tarpusavio ryšius, arba kad pavyksta užtikrinti grupės tęstinumą.

Svarbu pažymėti ir tai, kad šios grupės yra atviros kaitai ir jose vyksta nuolatinis dalyvių judėjimas, ne visi žmonės ateina į kiekvieną susitikimą, ne visi ilgai dalyvauja. Tai galima laikyti savivalbos grupių ypatumu Lietuvoje. Dalyvių kaitą informantai įvardino kaip nedidelį trukdį, nes kartais neįmanoma išlaikyti diskusijos tęstinumo. Sykiu tai ir privalumas, nes taip grupė tampa atvira erdve, patiria nuolatinį atsinaujinimą. Naujai ateinantys asmenys skatina tokį atsinaujinimą.

Grupės vienija ne tik išgyvenama panaši patirtis, bet ir poreikis. Kai poreikio nelieka, grupė gali nustoti rinktis, kaip tai įvyko vienoje organizacijoje: vadovai pasakojo, kad dalyviai pradėjo vangiai rinktis, tad

teko metams sustabdyti grupės darbą ir, atsižvelgus į dalyvių poreikius, pasiūlyti kitas formas, o po metų – iš naujo surinkti savivalbos grupę su naujais dalyviais, prisijungiant ir ankstesniems.

Grupių dalyvių patirtys rodo, kad savivalba yra lankstus metodas, dinamiška tikrovė, ir svarbu kreipti dėmesį, kad tai netaptų ideologija, kuriai visi vienareikšmiškai pritaria. Grupės pasiteisina tuomet, kai dalyvaujantieji pripažįsta susitikimų poreikį ir naudą.

ASMENINIO AUGIMO APRAIŠKOS – EKSPERTAI IŠ PATIRTIES (EXPERTS BY EXPERIENCE)

Kaip sakyta, savivalbos grupėms būdingas ypatumas yra tas, kad savitarpio pagalbos principą įmanoma įgyvendinti tik dalijantis patirtimi ir taip suteikiant pagalbą panašioje situacijoje atsidūrusiam arba panašias problemas išgyvenančiam asmeniui. Dėl to šiose grupėse visi yra tarsi potencialūs ekspertai, t. y. galintys suteikti pagalbą. Šiuo atžvilgiu svarbu prisiminti J. Reissmano dar 1965 metais paskelbą „padedančiojo terapijos“ (*helper therapy*) principą, pagal kurį kiekviename pagalbos procese turėtų kilti vadinamasis „bumerango efektas“ (*boomerang*), kuris reiškia, kad tas, kuris padeda, gauna tą patį, arba tas, kuris nori pakeisti asmenį, iš tikrųjų keičiasi pats (Reissman, 1965, 1997).

Pravartu paminėti šiandieną socialinio darbo praktikoje ir literatūroje nagrinėjamą „Experts by experience“ koncepciją (Toikko, 2016; Videmšek, 2017). Ši tematika šiandieną aktuali santykiškojo socialinio darbo (*Relational Social Work*) paradigmos tyrėjams (Folgheraiter, 2017; Raineri, 2017; Cabiati ir Tagliabue, 2017; Corradini, 2018). Koncepcijos esmė ta, kad specialistai atsižvelgia į klientų patirtį, ją įvertina ir panaudoja pagalbos procese, organizacijos veikloje, be to, yra pavyzdžių, kai klientai įtraukiami į paslaugas teikiančios įstaigos veiklą, tampa konsultantais, savo patirtimi dalijasi viešuose susitikimuose. Savivalbos grupėse taip pat pat aptinkama tokios praktikos apraiškų – kai grupių dalyviai tampa nagrinėjamų klausimų ekspertais. Informantė, grupę lankiusi 9 metus, pasakojo:

Aš taip pat kartais pasijaučiu „mokslų daktare“ (juokiasi), jaučiu, kad ne tik galiu pasinaudoti kitų patirtimi, bet ir pati duoti, galiu kitiems patarti. Pasijaučiu svarbi, naudinga, galinti (Laima).

Susitikimuose aptariamų konkrečių situacijų yra gausu, ir tokie „gerosios patirties“ pavyzdžiai tampa metodu, tam tikromis veikimo gairėmis tiek vadovams, tiek dalyviams.

Perfrazuojant informantų mintis galima teigti, kad dalyviai konceptualizuoja savo patirtį ją reflektuodami ir dalydamiesi tuo su kitais grupėje. F. Folgheraiter (2009) teigimu, savivalbos grupės *tampa tam tikra refleksijos laboratorija*. Toks dalijimasis, net jei ne visada besidalijančiam palieka malonius jausmus (kai kalbama apie skausmingus išgyvenimus, problemines situacijas), suteikia galimybę augti, didinti sąmoningumą, stiprina asmens tapatybę.

Asmeninio augimo apraiškas galime atpažinti savivalbos grupėse dalyvaujančių asmenų savivertės didėjime, apie kurį pasakojo grupių vadovai ir dalyviai. Tyrimu užfiksuota, jog grupėje dalyviai gali išgyventi pripažinimą, kad yra svarbūs ir vertingi kaip asmenys, išsilaisvinti iš kaltės jausmų, savo ribotumo, baimių, vienatvės.

Viena informantė taip įvardijo grupės naudą:

Galvoju, kad tik man iškyla problemų su globojamu vaiku, kad esu vienintelė nevykėlė, bet grupės susitikimai man suteikė nusiramimą ir užtikrintumą, kad ne viena tokia esu ir tai, kas atsitinka su globojamu vaiku, yra normalu (Dalia).

Artimųjų giminaičių globėjų grupės vadovė pastebėjo, kad grupėje dalyvaujančios moterys (dalyvauja tik moterys) net fiziškai pasikeitė – pradėjo daugiau dėmesio skirti išvaizdai, daugiau šypstotis, jaučiasi išlaisvėjusios.

Visi tyrime dalyvavę grupių vadovai teigė, kad jie taip pat mokosi iš dalyvių patirties: apie globojamo ir įvaikinto vaiko ypatumus, problemų sprendimo būdus, be to, sužino ir daug praktinių dalykų (pvz., kaip veikia tam tikros institucijos, kokias paslaugas teikia, kaip taikomi įstatymai ir pan.). Šią globėjų patirtį jie panaudoja savo darbe – tai padeda geriau suprasti situacijas konsultuojant kitus globėjus ir vaikus. Šias patirtis,

išlaikant konfidencialumą, kaip pavyzdžius jie pateikia per kandidatų įvaikinti ir globoti įvadininius mokymus, jais dalijasi su kitais specialistais, institucijų atstovais, tai panaudoja socialinei reklamai ir pan.

Apibendrinant galima pasakyti, kad „ekspertų iš patirties“ indėlis formuoja tam tikrą potencialą, socialinį kapitalą, kuri gali panaudoti tiek pačios šeimos, kai grupėje jų žinojimas, kompetencija yra konceptuali-zuojami, įprasminami, tiek specialistai, mokslininkai.

SANTYKIŲ SU GLOBOJAMU VAIKU IR SAVO ŠEIMOS NARIAIS KISMAS

Tyrimu atskleisti atvejai, kai dėl dalinimosi patirtimi ir įvertinimo grupėje globėjai ir įtėviai tampa lankstesni, atviresni, atlaidesni sau ir į šeimą ateinančiam vaikui, taip pat ir savo šeimos nariams, išlaisvėja nuo ankstesnių schemų ir griežtų taisyklių.

Pasikeitimą liudija šios globėjos patirtis:

Prieš pradėdami dalyvauti savivalbos grupėje, mes buvome paskendę daugybėje mažų problemų ir kai ateidavome į grupę, jautėme didelį kontrastą su tuo, ką pasakodavo šeimos. Jų istorijos buvo tikrai patrauklios, nors ir dramatiškos. Stebino jų pozityvumas realybės atžvilgiu, kaip jie laisvai kalbėjo apie sunkumus, nesėkmes. Mūsų šeimai tai buvo tikrai labai pozityvu, ji labai pasikeitė šios patirties paveikta (Irena).

Štai informančių papasakoti požiūrio į globojamą vaiką pokyčiai:

Į jį pradėdi žiūrėti su pagarba, vertini jo šeimą, jo šaknis. Problema neišnyksta, tačiau pradėdama išvėlgti kai kuriuos jos aspektus, kurie anksčiau nebuvo pastebėti, problemą vertinti plačiau, pozityviau (Daiva).

Kai nuolat girdi kartojant, kaip svarbu besąlygiškai mylėti tą vaiką, tai kažkaip tas pamažu įeina. Pradėdi į tai atsižvelgti, pastebėti, taikyti. Mokausi būti mama... Mano suaugę vaikai man sako, kad aš visai kitokia su globojamu vaiku nei buvau juos augindama... dabar esu daug atlaidesnė, geresnė... bet tai normalu, nes žmogus gi keitiasi (Saulė).

Beveik visi tyrime dalyvavę vadovai pažymėjo pastebėję, kad papras-tai didelė „kova“ globėjams ir įtėviams yra dėl lūkesčių globojamo ar įvaikinto vaiko atžvilgiu – kai lūkesčiai yra pernelyg dideli, neadekvatūs.

Susitikimuose išskyla šie klausimai, tiesiogiai arba netiesiogiai, tad grupėse dalinamasi ir specifinėmis žiniomis vaiko ugdymo temomis, kaip tinkamai atsakyti į vaiko poreikius, kaip elgtis tam tikrose situacijose, mokomasi tam tikrų metodų, technikų, dalyviai dalinasi informacija apie tai, į kurias organizacijas, specialistus galima kreiptis pagalbos.

Atėjus į šeimą globojamam vaikui, neišvengiamai pasikeičia šeimos organizacija, užduotys, tarpusavio santykiai. Globojamas vaikas tampa visos šeimos gyvenimo centru, ypač pradiniam adaptacijos etape. Tačiau kaip teigė vienas informantas (Tomas), iš GIMK programos šeimos išsineša gana vaikocentrišką požiūrį, o grupių susitikimuose yra galimybė kalbėti ne tik apie vaiko poreikius, bet ir apie savo, kaip tėvų, sutuoktinių, poreikius, jausmus, išgyvenimus. Susitikimų metu dažnai aptariamos šeimos gyvenimo, santykių su sutuoktiniu (-e) temos.

Kaip teigė viena įmotė, kartais sunkiau būna susigyventi ne su atėjusiu vaiku, bet priimti sutuoktinį tokį, koks jis yra, su jo kartais ribotomis galimybėmis, nuocargiu, kantrybės stoka, lūkesčiais (Kristina).

Vienos globėjos (Alma) žodžiais, jeigu šeimos tikslu tampa vien tik globojamas vaikas, šeima gali netekti savo tapatybės, prarasti kuriamąją jėgą ir pradėti emociškai sekti. Tad sutuoktinių tarpusavio santykių stiprinimas tampa pirmuoju globėjų ar įvaikintojų šeimos uždaviniu.

Kai kurie informantai atskleidė, kad lankantis grupėse pagerėjo jų santykiai su šeimos nariais (sutuoktiniu, vaikais, tėvais), nes keičiasi požiūris į juos, išmokstama adekvačiau reaguoti į netikėtumus ir problemas šeimoje, kitaip tai išgyventi. Perfrazuojant informantų žodžius, nors grupių veiklos tiksluose nėra numatyta spręsti problemas, dalyviai, dalydamiesi patirtimi ir mokydami iš kitų, netiesiogiai sprendžia ir konkrečias savo ar artimųjų problemas, nes dažnai susitikimuose gauna atsakymus, nors ir netiesioginius, į rūpimus klausimus. Informantai pastebi ir tai, kad grupė tampa vieta, kur „išsiventiliuojama“, ir tai neabejotinai teigiamai veikia visą gyvenimą, santykius.

Anot vienos grupės vadovės, svarbus pokytis yra tai, kai šeimų nariai pradeda daugiau bendrauti tarpusavyje, tampa atviresni, dėmesingesni vieni kitiems. Tai pažymi ir patys dalyviai:

Šeimoje labai dažnai pastebima, kas yra blogai, bet niekas nesako, kas yra gerai. Grupėje mokaisi į tikrovę žiūrėti kitu žvilgsniu ir matai, kad ir santykiuose šeimoje kažkas keičiasi (Dalia).

Tyrimu užfiksuotos patirtys rodo, kad žmonės pradeda kitaip suprasti ir vertinti šeimos svarbą, jos užduotį, tampa dėmesingesni šeimos narių atžvilgiu.

Kadangi grupėse nagrinėjamos temos ir klausimai, susiję su visu šeimos branduoliu (net ir tais atvejais, kai susitikimuose dalyvauja tik vienas narys, keliami klausimai yra skirti visai šeimai), neabejotinai prisidedama prie *šeimos gerovės stiprinimo*. Grupėse ypač pabrėžiamas šeimos narių santykių vertingumas, tėvystės samprata ir reikšmė, šeimos socialinis vaidmuo. Tai yra tam tikros socialinės kultūros, paremtos solidarumu ir dosnumu, židiniai. Taip neabejotinai prisidedama prie pozityvių pokyčių visuomenėje skatinimo.

ŠEIMŲ SOCIALINIS DALYVAVIMAS

Nagrinėjant šeimų savivalbos patirtis remtasi mokslininkų (Donati, 2003, 2007; Rossi, 2003; Carrà, 2017) įžvalga, kad šeimai būdingas prigimtinis atvirumas, solidarumas su kitais, gebėjimas dalytis poreikiais gali paskatinti jungtis su kitomis šeimomis ir siekti ne tik savo, bet ir kitų šeimų, galiausiai visuomenės bendrojo gėrio. Šie požymiai ir apibūdina šeimos socialinį aktyvumą arba prosocialumą. Tai galima apibendrinti ir socialinio kapitalo aspektu – šeimų savivalbos grupės kuria socialinį kapitalą tiek šeimoms, kurios dalyvauja šiose grupėse, tiek bendruomenėms, tiek apskritai visai visuomenei (Gvaldaitė, 2010; Gvaldaitė ir kt., 2017). Socialinio kapitalo kūrimą santykiškumo sociologijos ir socialinio darbo perspektyvoje galime matyti ir per grupėse kuriamus socialinius ryšius ir pasitikėjimą (Folgheraiter ir Pasini, 2009; Gvaldaitė, 2018).

Nors ryškios prosocialinės veiklos tirtose tėvių ir globėjų savivalbos grupėse nėra užfiksuota ir tai nėra išskirtinai skatinama, tokios veiklos apraiškos matomos per pavienių savivalbos grupių dalyvių įsitraukimą į vaiko globos ir įvaikinimo sklaidą (dalyvavimą susitikimuose, socialinės reklamos, žiniasklaidos priemonėse), veikiant šeimų asociacijose,

dalyvaujant darbo grupėse kuriant įstatymus ir jų pataisas šeimos ir vaiko gerovės klausimais. Vienoje grupėje papasakotas atvejis, kai iš diskusijų buvo suformuotas pasiūlymas keisti įstatymo nuostatas ir vaiko globos tvarką.

Galima teigti, kad šeimos, dalyvaudamos savivalbos grupėse, stiprėja iš vidaus, kartu grupėse kuriamos prielaidos šeimų bendruomeniškumui, dalyvavimui socialiniuose procesuose. Taip kuriamas ir skleidžiamas į aplinką socialinės kultūros modelis, grindžiamas solidarumu, dosnumu (tėvų globos netekusio vaiko, šeimos narių, kitų aplinkos žmonių atžvilgiu), atsiranda prielaidos formuoti pasitikėjimo dimensijai, kuri perduodama ir visuomenei.

SPECIALISTŲ VAIDMUO GRUPĖJE – NUO VERTINTOJO PRIE BENDRAMINČIO

Remiantis savivalbos grupių metodologija, vienas šių grupių ypatumų yra tai, kad grupės susitikimus veda ne profesionalai, o vienas arba du grupės dalyviai. Specialistų dalyvavimas nėra griežtai ribojamas, tačiau diskutuojamas ir mokslinėje literatūroje savivalbos tema (Raineri, 2017; Ruškus, 2013; Stankūnaitė, Vyšniauskytė-Rimkienė, 2018). Lietuvoje stebima tendencija, kad grupes daugiausia inicijuoja ir / ar veda specialistai. Tam įtakos turi ne tik socialinių-kultūrinių ypatumų (pvz., pilietiškumo, bendruomeniškumo stoka) veiksniai, bet, ko gero, taip yra ir dėl tam tikrų nusistovėjusių sisteminių įpročių.

Be abejo, svarbų vaidmenį vaidina tai, kad specialistams lengviau grupes organizuoti ir vesti dėl turimos kompetencijos, profesinio statuso, organizacinių išteklių. Be to, savivalbos grupės nėra tiek žinomos ir išplitusios, kad ne profesionalai galėtų imtis jas organizuoti. Ryškia išimtį čia sudarytų anoniminių alkoholikų ir kvaišalų vartotojų grupės. Kaip žinoma, jose gali dalyvauti ir jas vesti tik priklausomybės ligomis sergantys asmenys. Tačiau randame ir lietuvių autorių kritiškų nuomonių specialistų vaidmens atžvilgiu. J. Ruškaus, N. Mažeikienės ir R. Naujanienės (2013) manymu, specialistas, kuris inicijuoja savivalbos

grupę, privalo matyti save kaip laikiną priemonę, mažinant profesionalią pagalbą ir didinant grupės narių savarankiškumą.

Darbo su globėjais ir įtėviais sistemoje Lietuvoje taip pat susiformavo tam tikra savivalbos grupių metodo taikymo praktika. Kaip sakyta, daugumoje atvejų specialistai, vedę pasirengimo įvaikinti ir globoti įvadinius mokymus (GIMK programą), kviečia šeimas toliau susitikti savivalbos grupėse (tik keliose organizacijose grupių vadovai yra kiti specialistai).

Grupės, nors ir neprivalomos, traktuojamos kaip paslauga šeimoms, o jas organizuoja ir teikia specialistai. Tačiau užfiksuota keletą atvejų mažesnėse šalies vietovėse, rajonuose, kai grupės atsiranda šeimų iniciatyva ir pačios šeimos kviečia specialistus prisijungti. Tokios specialistų nekuruojamos grupės yra mažiau struktūruotos, laisvesnės komunikacijos, grupės darbo taisyklių prasme, nesilaiko susitikimų reguliarumo, tačiau neabejotinai yra svarbios paramos šeimoms vietos.

Interviu tiek vadovų, tiek dalyvių buvo klausta, ar ir kaip jie mato didesnę šeimų įtraukimą į grupės organizavimą ar net perdavimą joms pačioms vesti susitikimus. Visiems informantams toks klausimas atrodė netikėtas, dauguma apie tai anksčiau nemastė (*Negalvoju, kad galėtų būti kitaip* (Laima)). Ir tai rodo tam tikrus susiklosčiusius įpročius, tradicijas. Grupių dalyviai išreiškė pasitikėjimą vadovais, akcentavo jų kompetenciją organizuoti ir vesti susitikimus, taip pat draugiškumą dalyvių atžvilgiu. Kai kuriose grupėse vadovai specialistai yra ir vaikus globojantys / įvaikinę asmenys. Dalyvių nuomone, specialistų buvimas grupėje suteikia užtikrintumo, saugumo, struktūruoja darbą, tinkamą susitikimų turinį, „palaiko grupės dvasią“. Jie yra tarsi *a priori* pripažinti autoritetai. Visų dalyvių nuomonė buvo panaši, ją galima apibendrinti šios informantės citata:

Mes mokomės iš grupės dalyvių, bet vadovas yra tas, kuris viską sudėlioja į savo vietas, pakoreguoja. Nežinau, ar aš taip gerai jausčiausi ir klausyčiau, jei tai būtų vienas iš globėjų... Kartais žmonės pasakoja skaudžias patirtis, visokias problemas, specialistai kažkaip moka diskusiją nukreipti tinkama linkme, sureguliuoti situaciją, išlaviruoti nepatogiuose momentuose (Vilma).

Vienos grupės dalyvis pasidalino atveju, kai po ilgo lankymo įtėvių ir globėjų savivalbos grupės specialistai pasiūlė jiems patiems savarankiškai organizuoti tarpinius susitikimus, bet ši praktika nepasitvirtino. Organizuojamuose keliuose susitikimuose trūko specialistų buvimo:

Na, ir kažkaip ta kalba ne taip rišasi, nežinau. Nes vat, kaip yra profesionalai, vis tiek jie kažkaip užveda, kažkaip inicijuoja. Kiekvieną kartą vis kokie nors nauji žmonės įsitraukia (Rimas).

Kai kurie informantai pastebėjo, kad, pradėjus lankyti savivalbos susitikimus, pasikeitė ir santykis su vadovais. Jei anksčiau, lankant GIMK mokymus, į juos žiūrėjo kaip į vertintojus, kontrolierius, savivalboje jie tampa lygiaverčiais partneriais, bendraminčiais.

Iš tyrimo medžiagos galima daryti išvadą, kad specialistų vaidmuo grupėje yra trejopas: organizacinis (sukviesti grupę, komunikuoti su grupės nariais, pasirūpinti patalpų parengimu, kai kuriose grupėse – vaiko priežiūros organizavimu); susitikimų moderavimu (komunikacijos procesų koordinavimas, susitikimų turinio priežiūra) ir kartu dalyvavimu – jie yra lygiaverčiai grupės dalyviai, tiesiogiai dalyvaujantys grupės procese.

Darytina prielaida, kad vadovai ar vadovės siekia išlaikyti nederktyvią laikyseną, kad jie veikiau yra grupės procesų koordinatoriai, skatintojai nei vadovai, jie stengiasi kurti draugišką atmosferą, santykius su dalyviais:

Mano užduotis – kurti santykius su grupės dalyviais, skatinti šiltą draugišką atmosferą grupėje (Rita).

Mes stengiamės kurti jaukumą, sudaryti sąlygas. Dramatiškumas neišnyksta, bet svarbu, kad žmonės pajustų, jog jie yra laukiami, kad čia gali atrasti pozityvumo, džiaugsmo (Aušra).

Paminėtina ir tai, kad vadovas (-ė) susitikimuose taip pat dalinasi savo asmenine patirtimi – kaip žmogus, kaip tėvas ar motina, šeimos narys. Kiekvienas tyrime dalyvavęs grupių vadovas pabrėžė, kad mokosi iš dalyvių patirties ir jiems susitikimai yra augimo mokykla tiek profesinė, tiek asmeninė prasme.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, kad tirtų globėjų ir įtėvių savivalbos grupių specialistai veikia *įgalinančiai* – stengdamiesi išlaikyti nedirektyvią laikyseną ir kurti santykius su grupės nariais, įvertinti kiekvieno buvimą ir indėlį, suaktyvinti gebėjimus ir galias, skatinti kiekvieną grupės narį įsitraukti į procesą. Išryškėjo vadovų siekis ir pastangos, kad grupės veikla būtų naudinga ir efektyvi, tenkintų dalyvių poreikius ir pirmiausia jiems būtų pagalbos ir ugdymo vieta. Taip grupė gali tapti įgalinimo instrumentu, kaip apie tai rašė įvairūs autoriai – G. Rossi (2003), K. Drumm (2006), Folgheraiter ir Pasini (2009), Raineri (2017), Gvaldaitė ir kt. (2017) ir kt.

Kelios grupių koordinatorės pasidalino patirtimi, kad pagal iškylančių klausimų problematiką susitikimų metu kai kuriems grupės dalyviams buvo pasiūlyta kreiptis į specialistus. Taip grupėse yra galimybė pastebėti sunkumus ir paskatinti kreiptis tikslingos pagalbos.

Grupės vadovai išsakė lūkestį dėl supervizijos, taip pat dėl galimybės patiems grupių koordinatoriams retkarčiais susitikti ir pasidalyti patirtimi. Patirtį ir iškylančius sunkumus vadovai daugiausia aptaria su savo įstaigos kolegomis, kurie nedalyvauja grupėse. Koordinatorių bendravimo, ryšių kūrimas galėtų būti proga susisteminti savivalbos patirtį ir ją plėtoti vaiko globos ir kitose socialinės pagalbos srityse.

ŠEIMŲ PATIRTIS ĮGALINIMO ATŽVILGIU

Kaip minėta, savivalbos grupės suteikia galimybes asmenų ir šeimų įgalinimui. Įgalintojo vaidmuo šiuo atveju tenka ne specialistui, bet pačiai grupei, bendruomenei (Gvaldaitė ir kt., 2017).

Įgalinimas socialinėje sferoje šiandieną yra populiaru sąvoka, tačiau kartu labai kompleksiška, nėra vienareikšmiškai aiškinama ir interpretuojama. Įgalinimas suprantamas kaip *gebėjimas „paimti savo gyvenimą į rankas“, telkti pastangas jį keisti, laikytis aktyvios pozicijos tikrovės atžvilgiu* (Folgheraiter, 1998).

Pravartu pastebėti, kad įgalinimo sampratoje suponuojamas galios matmuo turi teigiamą prasmę: nusako žmogaus vidinį gebėjimą būti ir veikti, pasirinkti, optimaliai panaudoti esamus išteklius, plėtoti ryšius

su išoriniu pasauliu. Socialinio darbuotojo ar kito specialisto užduotis yra atpažinti šias žmogaus galias ir jas išjudinti, paskatinti jį veikti, išplėtoti turimą potencialą (Gvaldaitė, 2009; Vencloviene, 2015; Ruškus ir Mažeikienė, 2005). Tad žmogus gali sustiprinti savo potencialą, būti įgalintas tik dėl išorinio įsikišimo – pavienio žmogaus (specialisto ar ne), grupės, bendruomenės. Galima sakyti, kad įgalinimo strategija tampa šiuolaikinio socialinio darbo ir kitų pagalbos sričių siekiamybe. Kita vertus, toks įgalinimo sąvokos visuotinumasis, vartojimas daugumoje socialinio darbo kontekstų, nacionaliniuose ir tarptautiniuose apibrėžimuose kelia klausimus apie įgalinimo sampratą turinį – ar tai nėra tik įdomus žodis, skambi deklaracija, kaip tai įgyvendinama praktikoje? Iš tikrųjų autoriai atkreipia dėmesį, kad įgalinimas šiandieną yra ir viena „slidžiausių“ sąvokų, o įgalinimo technika, kurią specialistas taiko, siekdamas įgalinti klientą, gali būti ne visada korektiškai panaudota ir virsti savo pozicijos, valdžios demonstravimu kliento atžvilgiu (Folgheraiter, 2012). Šiuo požiūriu specialistams aktualu nuolat stebėti save veikiantį, reflektuoti savo požiūrius, laikyseną, veiksmus.

Apibendrinant įtėvių ir globėjų savivalbos grupėse aktualinamą asmenų įgalinimą, galima remtis G. Rossi (2003) išvalga apie tai, kad savivalbos grupių veikloje atpažįstami susipynę *individualus ir bendruomeniniai įgalinimo* lygmenys. Individualus įgalinimas atsiskleidžia per nuolatinę grupėms priklausančių asmenų brandos ir sąmoningumo didėjimą, teigiamus santykius su šeimos nariais ir aplinka pokyčius, santykių su šeima ir aplinka gerinimą. Dalyvaudami grupėse dalyviai tampa atviresni, laisvesni nuo savo ribotumo, daromų klaidų, įgyja kompetencijų vaiko globos ir įvaikinimo atžvilgiu, tampa „ekspertais iš patirties“.

Tuo tarpu savivalbos grupės bendruomeninio įgalinimo raišką galima matyti tada, kai jos nariai, dalyvaudami savivalbos grupėse, įsitraukia į socialinę veiklą, visuomeninius procesus. Kaip minėta, bendruomeninio įgalinimo tendencijų tirtose įtėvių ir globėjų grupėse fiksuota mažai, toks veikimas nėra skatinamas pačiose grupėse. Kai kurių informantų teigimu, tokios tendencijos visos grupės mastu galėtų sukurti nepalankią susitikimų atmosferą – nukreipti nuo savitarpio

pagalbos tikslo, savotiškai politizuoti visą grupės darbą, grupę paversti tam tikrų interesų įrankiu (esant skirtingoms nuomonėms tam tikrais jautriais socialiniais klausimais). Tik kai kurių grupių pavieniai asmenys įsitraukia į iniciatyvas, susijusias su vaiko globos ir įvaikinimo sklaida, į darbo grupes kuriant įstatymus ir jų pataisas, dalyvauja šeimų asociacijų veiklose. Tačiau bet kuriuo atveju, žiūrint į savivalbos fenomeną plačiau, galima sakyti, kad pačių grupių buvimas tampa ištekliais, socialiniu kapitalu visuomenei, prisideda prie bendrojo gėrio kūrimo.

IŠVADOS

Įtėvių ir globėjų savivalbos grupės yra vaikus globojančių ir įvaikinusių asmenų neformalus dariniai. Nors grupes organizuoja ir koordinuoja specialistai, šeimų dalyvavimas jose yra savanoriškas.

Tyrime dalyvavusių savivalbos grupių dalyvių patirtys rodo, kad grupėse kuriamas naujas pagalbos modelis, kuriame dėmesys kreipiamas ne į problemas (ar trukdį, patologiją) ir jų sprendimą, bet per įgalinančią grupių vadovo laikyseną į asmens augimą, tapatybės stiprinimą, kompetencijų vaiko globos ir įvaikinimo klausimais didėjimą, santykių su šeimos nariais ir socialine aplinka kismą, naujų socialinių ryšių ir gyvenimo stiliaus formavimą.

Tyrimu daromos prielaidos, kad grupės gali būti tam tikri globėjų ir įtėvių įgalinimo instrumentai greta specialistų teikiamos pagalbos, įgalinimą suprantant kaip asmenų, šeimos didesnių galių veikti, priimti sprendimus įgijimą, išlaisvėjimą nuo problemų ir savo ribotumo, didesnio užtikrintumo ir savarankiškumo atsiradimą.

Įtėvių ir globėjų savivalbos grupių socialinė reikšmė pasireiškia ir tuo, kad jos veikia kaip paramos priemonės ir socialiniai ištekliai vaiko globos ir įvaikinimo atžvilgiu – stiprina šeimas, užtikrina sklandesnį vaiko globos ir įvaikinimo procesą, pagaliau yra prevencija šeimų pervargimui, perdegimui, taip pat ir taip dažnai Lietuvoje vykstantiems vaiko gražinimams, nepavykus globai ar įvaikinimui.

Svarbu, kad įvairiais lygmenimis būtų atsižvelgiama į tai, jog savivalbos ir kitos bendruomeninės iniciatyvos yra vertingi žmogiškieji ištekliai,

kurie gali būti panaudoti kaip šeimų pagalbos ir ugdymo priemonės, ir būtų investuojama į juos, ieškoma galimybių jiems stiprinti ir plėtoti.

LITERATŪRA

1. Cabiati, E., Tagliabue C. (2017). Learning from homeless people Social work students at Milan's Central Railway Station. *Relational Social Work*, 1(2), 92–101.
2. Carrà, E. (2017). Family Associations as Social Capital for Families and Society. *STEPP*, 14, 20–35.
3. Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Qualitative research, 3-e*. Los Angeles: Sage Publications.
4. Corradini, F. (2018). Go and return home: A mutual/self-help group between parents with looked-after children. *Relational Social Work*, 1(2), 47–62.
5. Donati, P. (2007). L'approccio relazionale al capitale sociale. *Sociologia e politiche sociali*, 10(1).
6. Donati, P. (2003). *Famiglia e capitale sociale nella società italiana. VIII Rapporto CISF sulla famiglia*. Cinisello Balsamo: San Paolo.
7. Folgheraiter, F. (2017). *Manifesto del metodo Relational Social Work*. Trento: Erickson.
8. Folgheraiter, F. (2012). *The Mystery of Social Work. A critical analysis of the Global Definition and new suggestions according to Relational theory*. Trento: Erickson.
9. Folgheraiter, F. (2009). *Saggi di welfare. Qualità di relazioni e servizi sociali*. Trento: Erickson.
10. Folgheraiter, F. (2004). *Relational social work: Toward networking and societal practices*. London: Jessica Kingsley.
11. Hyde, B. (2013). Mutual Aid Group Work: Social Work Leading the Way to Recovery- Focused Mental Health Practice. *Social Work With Groups*, 36(1), 43–58.
12. Gvaldaitė, L. (2009). Įgalinimas socialiniame darbe. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 5, 42–53.
13. Gvaldaitė, L., Atas, A., Giknienė, N. (2017). *Įtėvių ir globėjų savigalbos grupės: pagalba šeimoms ir socialinis veiksmas*. Vilnius: Balto print.
14. Gvaldaitė, L. (2018). Promoting foster families' self-help groups in Lithuania. *Relational Social Work*, 2(2), 34–49.
15. Gvaldaitė, L. (2010). Šeimų savigalbos grupių veikla socialinio kapitalo perspektyvoje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 22, 43–53.

16. Laukienė, I., Sargautytė, R. (2010). Sergančių vėžiu pacientų savitarpio pagalbos grupės: psichosocialiniai aspektai. *Sveikatos mokslai*, 3(69), 3160–3165.
17. Katz, A. H., Bender, E. I. (1976). *The Strength in Us: Self-Help Groups in the Modern World*. New York: New Viewpoints.
18. Muceniekas, G. (2007). *Praktinis gidas savitarpio pagalbos grupių vadovams*. Vilnius.
19. Muceniekas, G. (2003). *Jūs ne vieni! Savipagalbos grupės: praktinis vadovas norintiems burti savipagalbos grupes ir joms vadovauti*. Vilnius: UAB „Infosiūlas“.
20. Raineri, M. L. (2017). Relational Social Work and mutual/self-help groups. *Relational Social Work*, 1(1), 23–42.
21. Riessman, F. (1965). The “helper” therapy principles. *Social Work*, 10(2), 27–32.
22. Riessman, F. (1997). Ten self-help principles. *Social Policy*, 27(3), 6–12.
23. Rossi, G., Boccacin, L. (2007). *Capitale sociale e partnership tra pubblico, privato e terzo settore*. Milano: FrancoAngeli.
24. Rossi, G. (2003). *Temi emergenti di sociologia della famiglia: la rilevanza teorico-empirica della prospettiva relazionale*. Milano: Vita e Pensiero.
25. Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R. (2013). Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 12(2).
26. Ruškus, J., Mažeikienė, N. (2005). Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 4(2).
27. Silverman, P. (1989). *I gruppi di mutuo aiuto*. Trento: Erickson.
28. Stankūnaitė, A., Vyšniauskytė-Rimkienė, J. (2018). Grupės narių abipusės pagalbos ypatumai socialiniame darbe su jaunimo grupėmis. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 21(1).
29. Toikko, T. (2016) Becoming an expert by experience: An analysis of service users’ learning process. *Social Work in Mental Health*, 14(3), 292–312.
30. Vencloviėnė, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija. Sociologija*, 26(2), 113–121.
31. Videmšek, P. (2017). Expert by experience research as grounding for social work education. *Social Work Education*, 36(2), 1–16.

LIJANA GVALDAITĖ

ADOPTIVE AND FOSTER FAMILIES SELF-HELP GROUPS AS A TOOL FOR STRENGTHENING AND EMPOWERING FAMILIES

SUMMARY

The article analyses the experience of foster families' self-help groups in Lithuania in the context of the childcare system reform currently taking place in the country.

The analysis of research material has revealed several advantages and benefits of this method which displayed on *individual, family and social environment* levels. The research has shown how self-help groups may become, through shared needs and communality, a place of real aid for families in taking care of children and promote personal growth of those families, positive changes in relations with family members and social environment. The main category from interview analysis was defined as follows: *self-help groups as a tool for strengthening and empowering foster and adoptive families.*

The social value of these families' self-help groups lies in that they perform the role of support and resources in terms of child care, i.e., they strengthen foster and adoptive families, ensure the smoother child care process, serve as a preventive measure against giving back a child, which is rather frequent in Lithuania in case of failure in fostering and adoption especially when the children reach their teens.

When groups pursue relationship-building and implementation of reciprocity and solidarity of group members, they can become a relevant and efficient aid in the context of Lithuanian social service where orientation to result is a dominant trend instead of seeking qualitative changes that are less evident. Finally, this adds up to the strengthening of family welfare in general and can promote social changes.

Keywords: *self-help groups, fostering, adoption, empowerment, social capital.*